

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT
Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

I. EMLÉKEZÉSEK

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT
Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

1. Pataki Katalin*

Huszonegynéhány évesen maradt özvegyen két pici gyermekkel, addig férjével boldog házasságot élt.

– *Csurogra húsvét vasárnapján jöttek be a magyar honvédek, az egész falu, köztük én is, az utcákon várta a katonákat. A magyarok közül mindenki örült, például a Kardos családbeli hat fiú egymásba kapaszkodva ropta a táncot a fűvőszeneke által játszott Rákóczi-indulóra. Amikor a sereg a templomhoz ért – itt volt az iskola is –, az addigi boldogság hirtelen végeszakadt, mert az iskola padlásáról löni kezdtek a katonákra. Mindenki menekült, ahogyan csak tudott. A nemzetőrök önvédelemből viszonozták a tüzet, majd pedig a padláson elfogták az ellenállókat, elszedték tőlük a fegyvereket, kihallgatták, majd szabadon engedték őket. Ekkor a pravoszláv pap leányunokája egy virágcsokorban elrejtett pisztollyal lelőtte az egyik katonát. Nagyapja a családdal Dupp Bálint plébánosnál talált menedéket, a lányt azonban a helyszínen kivégezték. A szerb lakosok fegyvereiket trágárságo-csik alján menekítették ki a faluból, és elásták. Már ekkor készültek valamire. Mesélték, Csurogot feltérképrték, minden magyar házat pirossal jelöltek be.*

– *Volt egy detektoros rádiónk; 1941 decemberében, az egyik este akaratlanul kihallgattam két férfi szerb nyelvű beszélgetését. Egyikük jelentett: januárban lesz a felkelés. Ez be is következett, mert a Tisza befagyását követően a partizánok átjöttek Bánátból. Ekkor bevezették a statáriumot, aki éjszaka kiment az utcára, azt lelőtték.*

– *Később úgy látszott, minden lecsendesedik, de ez sem tartott sokáig. Ahogyan közeledett a szovjet front, úgy*

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT

Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

erősödtek a partizánok. 1943 végén a szomszéd szerb lány figyelmeztetett, hogy majd meglátjuk még, kié ez az ország. 1944-ben már biztosak voltak a győzelemben, ami miatt szeptembertől kezdve sok magyar elmenekült. Az ősz esős volt. Rokonaink október 3-án mentek el, de mi is készülődtünk. Egy lovunk és egy tehenünk volt. A tehénkét a kocsi után kötöttük, kinyitottuk a kaput és indulni akartunk, de a tehén elszakította a kötelet és elszabadult. A férjem ekkor becsukta a kaput és azt mondta: „Még a tehén sem akar menni, akkor miért menjek én, aki senkit sem bántott. Engem sem fog bántani senki. Maradunk.”

– Szombaton, október 21-éről 22-ére virradó éjszaka nagy robbanást hallottunk. Ekkor röpítették levegőbe a gyöngyszigeti hidat. Másnap, vasárnap megkondukt a harang. Azt hittük, megérkeztek az oroszok, de csak a falubeli szerbek jöttek vissza, szedett-vedett ruhákban azok, akik előzőleg valami okból elhagyták a falut. Sok ismerősünk volt közöttük. Pajo Maksimović, a földszomszédunk is megérkezett. Mindenki üdvözölte, még én is, de ő erre azt felelte, hogy egy magyarral sem fog kezeti, mert agyonütötték a fiát. Éreztem, hogy veszélyben van a férjem. Kedden bejött hozzánk két férfi. Egyikük, Crnjakov Miloš tele volt aggatva kézigránáttal. A másik, Gagić Duško asztalos volt. A férjemet magukkal vitték. Többé nem is jött haza. A községháza mellett található gabonaraktárba zárták a férfiakat, ide hordtam minden nap az ennivalót – le is köpdöstek akkor a szerb asszonyok érte –, habár nem hiszem, hogy ő abból valaha is evett. Rengetegen voltak benn, mint gyufaszálak a skatulyában, és borzalmasan néztek ki.

– A következő hétfőn, amikor hozzá mentem, sokat kellett várnóm. Láttam, hogy nadrágszíjakat és cipőfűzőket

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT

Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

dobáltak egy kupacba, az ajtóhoz pedig egy géppuskát állítottak. Megjegyzem, előző nap megkért a férjem, szóljak Milenko szomszédnak, segítsen. Meg is tettem, de ő azt mondta, nem teheti, mert akkor neki kell helyette bemenni. Mikor megláttam az ajtóra szegezett fegyvert, mindjárt tudtam, innen senki sem fog élve távozni. Másnap, kedden volt egy hete, hogy elvitték a férjemet. Nagyon rossz érzésem volt, ami be is igazolódott, fél kilenckor kezdtek lövöldözni, ez fél egyig tartott. Ekkor csak a sarokig engedtek bennünket. Ahogy ott állok, egyszer csak jön onnan ki a szomszéd lány, és kérdi tőlem: „Katica, kuda ideš?” (Hová mégy, Katica?). Azt még hozzátette, hogy Pistának már nem kell étel, mert lelőtte. Ez a nő egy osztályba járt velem, mivel én is szerb iskolába jártam. Jól ismertük egymást, anyósoméék mellett laktak. Megtudtam, hogy tettéért, azaz a gyilkosságért harminc pengő fizetséget kapott.

– Hazaérve szinte beestem az udvarba. Napokig nem ettem, nem aludtam. Nem akartam tovább élni, de a két árvám akiknek már nem volt apjuk, erőt adott az élethez; fel kellett nevelnem őket. Fiam akkor hat éves volt, a lányom alig múlt egy. A nagyobbiknak elmagyaráztam, bárhogy is zörgetnének, ne sírjon, maradjon csendben, mert különben minket is elvisznek. Még az utcára sem mertünk kimenni, mert olyan is történt, hogy megölték azt, akit kihívtak. Anyósom egyedül lakott, nem merte otthagyni a házat, nehogy úgy járjon, mint akik ezt megtették, és reggel csak a csupasz falakat találták meg. Így éltünk három hónapig. 1945. január 22-én vagy 23-án átszólt a kerítésen Milenko: „Kató szomszédasszony, öltöztesse a gyerekeket, mert el kell hagyniuk a házat!” Mivel a ruháink egy része zsákban volt azóta, amikor el akartuk hagyni

Csurogot, csak feldobtuk a kocsira, ennivalót is tehettünk, mert két héttel előbb vágunk disznót. Feldobtuk még a dunyhát és a párnát is. A partizánok még be is zárták a kaput utánunk. Azonban már a szomszéd háza előtt jött egy másik csoport katona, és a kislánnyal együtt leszállítottak a kocsiról. A fiú a kocsin maradt, a dunyhába csavarva hajtotta a lovakat.

– *A piactérre terelték a gyalogosokat, a Ratkov-kocsmá előtt várakoztunk sötétedésig. Négyes sorban mentünk a vasútállomásra, ahol már vártak ránk a marhavagonok. Mielőtt beszálltunk volna, az egyik partizán magyarul káromkodott. Odamentem hozzá és megkérdeztem, hogy mi van a fiammal, aki a kocsival maradt. Megint káromkodott, és azt mondta, jobb dolga lesz, mint nekem. Betereltek bennünket a vagonokba, annyian voltunk, mint heringek a konzervdobozban, az ajtót pedig ránk zárták. Senki sem tudta, hova visznek bennünket. Azt hittem, meg sem állunk Szibériáig. Éjfél tájt állt meg a vonat, kinyitották a vagonokat, és volt, aki felismerte, hogy Járekon vagyunk. Nagy hó és nagyon hideg volt. Megmutatták „összkomfortos” szállásunkat, a tetűkkel teli – ezt már csak másnap tudtuk meg – leterített szalmát.*

– *Reggel megérkeztek a kocsik és a gyalogosok. A hosszú kocsisorból csak 4-5 kocsi érkezett meg, és én leírhatatlan boldogságot éreztem, mert az arcára fagyott könnyeivel a fiam is ott volt köztük. Vele volt anyósom is, aki elmesélte, hogy az úton, ahogy mentek négyesével, a fiam felismerte és lekiabált neki, hogy hajtsa most már a kocsit ő, mert fázik a keze. Óriási szerencsénk volt, mert a kocsira feltett holmit nem bántották, így pár napig volt mit ennünk. A ruhák egy részét a földre, a többi pedig magunkra terítettük, hogy ne fázzunk. Annyian voltunk a*

szobában, hogy ha lefeküdtünk, akkor nem lehetett járkálni, mert egymást tapostuk volna le.

– Másnap jöttek a partizánok, átkutattak bennünket, és akinél még volt ékszer, attól elszedték. Ha valaki nem adta szépszerivel, attól erőszakkal vették el.

– A kenyeret, amit adtak, csutkástól őrölt kukoricából készítették só nélkül. Evőeszközünk nem volt, a padláson és a szemétdombon találtunk cserépedényeket, rozsdást kést, kanalat, így állt össze a készletünk. Nekünk szerencsénk volt, mert a sógornőm hetente meglátogatott bennünket, ilyenkor enni is hozott, így megmentett bennünket az éhhaláltól. Csomagokat csak addig kaphattunk, amíg le nem cserélték a tábor parancsnokát. Az új parancsnok, egy nő, megtiltotta, hogy bárki bármit kapjon. Mindnyájan dolgoztunk is, ilyenkor a „néMBER” lóháton ellenőrizte a munkánkat.

– A házban találtunk kendert, leáztattuk, kivertük, majd drótból tűt készítettünk, ennek segítségével pedig hálót. Ez a háló utána mindig nálunk volt. A német házak kertjeiben a krumpli el volt vermelve, mi azokat megtaláltuk és rájártunk. Egyik alkalommal az unokanővéremmel indultunk beszerző-útra. Nála szakajtó volt, én pedig a hálót vittem. Rokonom megmerítette a szakajtót, utána elszaladt. Én már nem kerülhettem sorba, mert a közben megjelent partizán szabályosan a falhoz vágott, utána pedig azzal fenyegetőzött, hogy lelő. Az embertelen bánásmódnak köszönhetően annyi halott volt, hogy nem fértek el a temető kriptáiban, ekkor kénytelenek voltak gödröt ásni, abba helyezték a hullákat.

– Amikor már végképp nem volt mit ennünk, kiszöktünk és a tábor melletti úton a munkába járó

temeriniektől kéregettünk. Örökké hálával gondolok rájuk, különösen arra a bőrtarisznyás idős bácsira, aki gyermekeimnek egy óriási szeletet vágott le a kenyereből. Úgy is szereztünk élelmet, hogy a burgonya ültetése közben a magkrumplit dézsmáltuk meg, minden nap titokban egy-egy maréknyit loptunk be a táborba.

– Hónapokkal később Szépligetre kerültünk. Valamivel jobb volt a sorsunk, munkánkért itt pénzt is kaptunk, de az ennivalóval sem fukarkodtak annyira. Itt halt meg Kovács Simon, a nagybátyám, akit már deszkából összeeszkábált koporsóban földeltek el. Szépligetről később elengedtek minket. Útravalóként csak annyit mondtak, mindenhova mehetünk, csak haza nem. Azóta az Isten is megsegített bennünket, újra van otthonunk, és békében élünk.

2. Petrovics, született Gál Ilonka*

*– 1944 októberében minden nap dobolták, hogy kinek kell jelentkezni, azaz kiket fognak kivégezni. Szörnyű volt hallgatni, mert tudtuk, ki marad másnapra apa nélkül, de nem tehattünk ellene semmit. A bűnük csak az volt, hogy magyarok voltak. Egyik nap Farkas Ádám megkérdezte, miért világítanak minden este a temető-csösznél, ezért őt is kivégezték. Nem volt szabad semmit sem tudnunk. Amikor Ádám lánya, Erzsébet bement édes-
apjához elbúcsúzni, alig ismerte meg, még az orrát is leszakították verés közben.*

– A kivégzésekre könnyen találtak okot. Konc Pált azért ölték meg, mert rendőr volt; a 18 éves leventéket, mert magyar ünnepeken magyar dalokat énekeltek; Kasza István fiatalembert, mert március 15-én a templom-

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT

Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

toronyban tárogatón magyar nótát játszott. Az egyik családból az apa külföldön volt, de haláleset miatt hazatért. Pár nappal később behívták és kivégezték.

– Tudtuk, hogy valami történni fog velünk is, mert a szerb szomszédunk, akivel jó barátságban voltunk, többször is átjött hozzánk. Látszott rajta, hogy valamit szeretne mondani – sajnos, mégsem tette meg –, de ehelyett csak azt hajtogatta: „brate Misa, egyetek és igyatok”, mintha azt akarta volna tudatni velünk, úgysem sokáig élünk már. A csurogi szerbek minden nap konferenciát tartottak, ahol nagy részük úgy foglalt állást, hogy mindannyiunkkal végezni kell. Tudta ezt a szomszédunk is, de nem merte megmondani.

– Január 28-án el kellett hagynunk a házunkat. Nagyon hideg volt. Reggel kihajtottak bennünket, késő délutánig ott álltunk a fagyban és vártuk, mi lesz velünk. Este indultunk Járek felé, ki gyalog, ki vonaton. A kisgyerekes anyák voltak a vagonokban. A lágerban csak kukoricaisztet kaptunk enni, só nélkül. Találtunk ott szappannak való zsiradékot, azt kisütöttük és megettük. Edényünk sem volt, összeszedtük az eldobott edényféléket, volt köztük bili (éjjeli), cserépitató, azokat kimostuk, és belőlük ettünk.

– A gyerekek éheztek, nem tudták megérteni, hogy nincs ennivaló. A szobánkban volt egy kisfiú, aki sírva hajtogatta, hogy éhes és csirkepaprikást akar enni. Mondtuk neki, hogy nincs, mire azt felelte, nem baj, ha nincs, ő akkor is megeszi. Hiába könyörögtünk könnyítésért, egy parancsnoknő erre azt felelte, csak akkor lesz több étel, ha minden nap legalább 100 halottat talál. Az egyik fiatalasszony két hónapos kisbabája éhenhalt. Deszkából tákoltak számára koporsót, talán még

mozgott is, amikor belehelyezték, de már úgy nézett ki, mint egy csontváz. A temerini magyarok nagyon sokat segítettek. Éjjelenként hordták az élelmet – egyes örök megengedték.

– Amikor Járekról Szépligetre kerültünk, egy kicsit könnyebb lett. Itt láttuk viszont a munkaszolgálatosokat. Nem lehetett rájuk ismerni, csont és bőr volt mindegyik.

3. Madarász Pál*

– Amikor bejöttek értünk a szobába, azonnal lövöldözni kezdtek. Anyámat elvitték, engem pedig hideg vízbe állítottak. Sokáig álltam a jeges vízben. Később bekísértek a kisbíró szobájába, és mindjárt puskacsövet tettek a számba. Akkor 16 éves voltam, és soha senkit nem bántottam. A szobában körülbelül 300 ember lehetett – egyeseknek leszaggatták a körmüket, másoknak a lábát vertél össze puskatussal, volt akinek a nemi szervét vágták le –, ezeket mind kivégezték. A kivégzést a félkezű Pajo Rajkov irányította, aki 50 éves lehetett. Engem átkísértek a másik terembe, ahová a nőket zárták, itt láttam egy csecsemőfejet a falhoz vágva, az agyvelő szét volt loccsanva. Nagyon sok volt a halott nő. A kínzásba haltak bele, itt vértócsákban feküdtek.

– A kivégzés előtti napon egy szobában voltam Dupp Bálint plébánossal. Itt látott meg egy Zdravko nevű ismerős, ő intézkedett, hogy kiengedjenek. A papot a többiekkel együtt kivégezték.

– Én megmenekültem a haláltól, de anyámat brutálisan ölték meg. Előtte levágták a mellét és az orrát Crnjakov Katica parancsára. Kivégezték még apám nővérének férjét és fiát; anyám nővérét és férjét, Fehér

Ferencet és fiát. Ferencnek előbb kitépték a bajszeit, felhasogatták a bőrét, majd besózták. Nagyapámat és nagyanyámat is megölték, tehát majdnem az egész rokonságot.

4. Burányi Anna*

–Rohacsek Imrét és feleségét, Burányi Máriát kivégezték. Lányuk mesélte, hogy édesanyját nagyon kínozták. Eltördösték a kezeit, közben állandóan kérdezték, hány partizánt ölt meg. Mikor már nem bírta a kínzást, azt felelte: nagyon sokat – habár életében nem bántott senkit –, csak öljék már meg. Lőjék már le.

5. Vastag János*

– Zavarkó Vilmos mesélte, hogy a községháza udvarán volt egy kút. Ezt a kutat teletöltötték magyarokkal, utána átalakították WC-nek.

6. Bakos Mihály*

– Két túra kivégzést láttam a községháza udvarán. Az embereket levetkőztették és odaállították a trágyadomb mellé. Itt lövöldözték őket le, majd a sintérházba hordták a hullákat. A másik alkalommal egy csoport fiatal volt az áldozat. Tamburával a kezükben ültek a sarokban és énekeltek. Az őr egy boroshordón ülve nézte őket, mellette a gépfegyvere. Ezzel a gépfegyverrel lettek kivégezve. Mindkét alkalommal kb. 25-30 embert öltek meg. Az áldozatok között voltak nők is. Én egy orosz tiszt mellett szolgáltam. A tiszt megkérdezte az őrkötől, hogy kik ezek az emberek, mire a szerbek azt felelték: fasiszták. Minden kihallgatás nélkül gyilkolták meg az embereket.

7. Iván János leánya*

– Csurogon éltünk. 1944. október 22-én bevonultak a partizánok és felhívást adtak ki, hogy a falu népe vigye be a rádiókat és a fegyvereket a községházára. Édesapám vasárnap délután eleget tett a felhívásnak. Még aznap kidobolták, hogy a hozzátartozók ennivalót vihetnek a foglyul ejtetteknek. Másnap reggel nagyanyám – Brauner Erzsébet – élelmet vitt apámnak, és találkoztak. Így történt kedden is, de szerdán már hiába ment, mert kijelentették, hogy ő már nem éhes. Még aznap a szerb asszonyok hozták a hírt, hogy apámat „fölaprították paprikásnak”. Anyám öccsét, Szabó Istvánt is akkor végezték ki. Egy héttel később a magyar fiatalokat elhurcolták a szerb tanyákra dolgozni. Ez idő alatt az egyedül maradt édesanyámat többször is elhurcolta a katonaság, a legkegyetlenebb módon kínozták, bántalmazták, és pénzt követeltek tőle.

– Januárban jöttek értünk a fegyveresek azzal, hogy csomagoljunk, mert messzire visznek bennünket. Öt perc időt adtak csomagolásra. Délután négy óráig a fagyos hóban várazkodtunk étlen-szomjan, majd végre elindultunk Járek felé. Gyalog mentünk, és másnap reggel értünk oda. Ott maradtak édesanyám, nagyanyám és két öcsém, engemet pedig az újvidéki lágerbe vittek. Három hónapot töltöttem itt. Innen Szépligetre vittek, ahol találkoztam a családommal. Két és fél hónappal később kijelentették, hogy szabadon engednek bennünket, de haza soha többé nem mehetünk. Ezt aláírással kellett vállalnunk. 1945. április nagyszombatján töltöttem be a 16. évemet.

– Apánkon kívül elvesztettük az összes ingóságunkat és ingatlanunkat, két családi házat, kovácsműhelyünket,

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT

Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

üzletet – vegyeskereskedést –, 6-7 hold földet, a nagyapám készítette kukoricavető-gépet és sok minden mást.

8. Zaják Júlia*

– Amikor bejöttek a magyarok, a szerbek a háztetőkről lövöldöztek a katonákra. Még a magyarok ideje alatt is végeztek ki a szerbek magyarokat, Hanák Ignácot a saját háza előtt akasztották fel. Tervük is volt, hogy hogyan végezzenek a magyar katonákkal, de egy zsidó asszony elárulta őket. A magyarok ideje alatt eltűnt vagy kivégzett szerbek családtagjai kártérítést kaptak a magyar hatóságtól.

– A kivégzéseket vasárnap, október 22-én kezdték. Molnár Konc Pál rendőr és Szerda János volt az első. Szerda János felesége terhes volt, és kitaposták belőle a gyereket. Ezután utcáról utcára haladva szedték össze a férfiakat. Legtöbbjüket a községházára és a magtárba vitték. 1944. október 28-án, Mindenszentek előtt két nappal történt a golyószórózás. Amikor vittük az ebédet, és kinyílt az ajtó; láttuk, hogy a szemük be van kötve, a kezük pedig hátul összekötözve. A halottakat a sintérgödörbe szállították. Férjemet Lončarski Stevo – még ma is él – és Miljanski Radica vezették el. Tizenhat-hét évvel később, amikor egy tanyán éltünk a Gyöngyszigeten, oda járt ki Lončarski itatni a lovait, habár a földjéhez sokkal közelebb is volt kút. Amikor odajött, mindig cinikusan azt kérdezgette, hogy élünk-e még. Egy idő múltán megsokalltam, és elmeséltem a fiamnak, hogy ez az ember hajította el az apját. Attól kezdve a fiam nem engedte meg neki, hogy nálunk itassa meg a lovait.

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT

Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

– Bennünket 1945. január 23-án üztek el. Kemény tél volt. Délután 4 óráig várakoztunk kinn a hidegben, utána indultunk Járekra. Hajnalban értünk oda. Szerencsénk volt, hogy jött egy orosz tiszt, így nem lövöldöztek le bennünket. Megkérdezte kísérőnket, hogy mit csináltak ezek az emberek, mire a szerbek azt felelték, fellázadtak a szerbek ellen. Erre a tiszt megjegyezte, hogy ezeknek az embereknek még fegyverük sincs. Így köszönhetjük ennek az orosz katonának, hogy Járekra kerültünk, nem pedig a kivégzőosztag elé.

– A lágerban nagyon sokan meghaltak. Itt vesztette el életét Dupp Bálint plébános édesanyja, aki hiába várta a fiát, hogy érte jöjjön. Ő nem tudta, hogy a fiát nyilvánosan kivégezték. Az egyik fiatalasszony, akinek kis gyermeke volt, nem tudott a babával mit csinálni, hisz nem volt teje, de nem is lehetett neki, mikor ő sem evett. Kiment a kertekbe az ott őrt álló partizánhoz. Sírva kérte, hogy lőjje le a csecsemőt, mire a katona azt felelte, hogy nem teheti, mert neki is vannak gyerekei. Ez a partizán bunyevác nemzetiségű volt, és amikor őrt állt, éjszaka kiengedte az asszonyokat ennivalóért Temerinbe.

9. Mikus Árgyél fia*

– Édesapámat a család szeme láttára verték össze, végezték ki. Alig hogy hazaért a kukoricaszedésből – épp az asztalnál ültünk – bejött két tizenhat-tizenhét éves partizán, akik ezenkívül még a szomszédaink is voltak, nekiestek apámnak, ütötték-verték, eközben anyám nyaka alá kést tartottak. Ekkor egyik testvérem idegösszeroppanást kapott, és soha többé nem gyógyult meg. Apámnak jártányi ereje sem maradt, úgy húzták ki a házból. Az esetről jelen volt nagynéném, Bicskei Katica is,

aki jelenleg külföldön él. Ő mesélte, hogy amikor az ebédet vitte az édesapjának, akit szintén kivégeztek, hogy az idős ember körmei le voltak szaggatva.

– Igracski Katalin szüleit is kivégezték, az eset után nálunk aludt. Ő bejárt a községháza udvarába takarítani, és irtózatos dolgokat látott. Miközben vért mostak fel, testrészeket találtak: orrot, fület, sőt még nemi szervet is. Mesélték, hogy a foglyul ejtett áldozatokon több esetben nemi erőszakot követtek el.

10. Apró Pál leánya, Erzsébet*

– Nagyon fájó visszaemlékezni. 1944 decemberében bejöttek hozzánk és a szomszédunkat keresték. Mivel édesapám nem tudta megmondani, hogy hol van, ráordítottak, hogy ha itt nem tudja megmondani, akkor majd a községházán tudni fogja. Bevitték és még aznap este kivégezték. Fejét szétverték, mint egy kígyóét, kezét-lábát darabokra tördösték. Anyám és nagyanyám kintről hallgatták a jajgatását; kegyetlen halála volt.

– A lágerben nem kaptunk ennivalót, úgy bántak velünk, mint az állatokkal vagy talán még rosszabbul. A kukoricát csutkáستól darálták meg, és só helyett műtrágyát tettek bele. Ettől borzasztó hasmenést kapott mindenki, az emberek hullottak, mint ősszel a legyek. Volt ott egy szürke ló, az nem győzte a halottakat hordani. A tetemeiket a német kriptákba temették vagy inkább oda dobálták őket koporsó nélkül, amíg azok meg nem teltek, utána gödröt ástak, és oda hordták a hullákat.

– Emlékszem, amikor letörve, átfázva Járekre értünk, azt mondták, kapunk meleg szobát. A szobának, persze,

nem volt sem ajtaja, sem ablaka, benne tűzhely nem volt, csak a földön leterített szalma. A szalma pedig tele volt tetűkkel. Sokan voltunk egy szobában. Itt mindent elszedtek tőlünk; például, akinek függő lógott a füléből, mert nem szedte ki, annak kiszakították. Nap mint nap dolgozni hajtottak bennünket, nem nézték, hogy van-e köztünk beteg. A parancsnok egy nő volt, aki állandóan azt kiabálta, hogy akik nem mennek dolgozni, azokat mind lelövöldözi. Itt halt meg édesanyám és nagyanyám, valamelyik kriptába dobták be őket. Nagyapám később, a szépligeti lágerben fejezte be az életét, neki már deszkából szögeltek össze egy ládát koporsónak. Járekon annyi volt a tetű, hogy az idősek abba haltak bele, hogy a húsukat ették a férgek.

– Az öcsémet és a férjemet Mitrovicára vitték. A nehéz vasúti talpfákat hordták, húzták két kilométer távolságra, közben puskatussal ütötték, verték őket. Embertelenül bántak velük.

11. Gyantár Verona*

Kivégezték apját, anyját, testvérét, sógorát, azaz szinte az egész családját. A rokonságból körülbelül 20 egyént öltek meg.

– Mi nem a faluban, hanem tanyán laktunk. Férjem csak azért maradt életben, mert egy szerb férfi jótállt érte (bárcsak lett volna még több ilyen), de részt kellett vennie a sírok ásásánál. A sintértelepen 8 nagy és több kicsi gödör ásását követően a fenéken levő emberek nem tudtak kimászni, és arra kérték a többieket, hogy húzzák ki őket. A partizán, aki őrzésükkel volt megbízva, ekkor azt mondta, hogy jó helyen vannak a gödörben, és lelőtte őket.

– *Ki kellett járnunk dolgozni a határba, és egyik nap emberekkel zsúfolt teherautók mentek el mellettünk. Meg sem mertünk püssenni, pedig a fenn lévők kérdezték, kik vagyunk, és ha magyarok vagyunk, mondjuk meg a Temerinben maradottaknak, hogy ne várják őket haza, mert Csurogra szállítják őket, ahol ki lesznek végezve. Sokan a nevüket kiabálták, de én csak Pomazsányi kocsmárosra emlékszem, persze, ha jól jegyeztem meg a nevét. Láttam, amint Capó Szabó Györgyöt a szerb templom előtt, a piacnál kikötötték a körösztre, majd késsel nyúzták, mint a nyulat, közben pedig sózták sebeit. Egyesek a nézők közül pedig kiabálták: "Deri ga! Soli ga!" (Nyúzzad! Sózzad!).*

12. Brasnyó József*

Ő egyike azoknak a tanuknak, akik a halottakat hordták 1944-ben. Hangszalagra mondta emlékezéseit, ebből idézek.

– *1921-ben születtem Csurogon. Emlékszem, amikor a magyarok bejöttek, a szerbség nem látta őket szívesen. Rájuk lőttek, voltak halottak és sebesültek is. Amikor a magyar katonáknak tudomására jutott, hogy a szerb lázadók 1942-ben a magyar és a német lakosság kiirtását tervezik, akkor Szegedről idehelyezett katonai egységgel levertek őket. Közülük itt sokat kivégeztek. Emiatt következett be a megtorlás.*

– *Apámat háborús bűnösnek tartották, mert szerintük kivégezte Milivoj Milić családját. Ez nem volt igaz, mert a kivégzéseket a katonaság hajtotta végre. 1944 októberében édesapámmal együtt bevitték engemet is. November 4-én kivégezték apámat, én pedig azt a*

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT

Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

feladatot kaptam, hogy szállítsam a halottakat. Sok fiatalnak ezt kellett tenni, ott volt Gyükér László, Mészáros Gyurka, Gyükér Jani, Polákovics Károly... A többiek neve nem jut eszembe. Első alkalommal tizenketten vittük ki a holttesteket, de csak öten tértünk vissza. A gyilkosságokat a katonaruhába öltözött helyi lakosok végezték, de előtte megkínózták az embereket. A kivégzések nemcsak puskával történtek, legtöbb esetben meggyfa-botra kötött kb. 10 kilós ólommal verték agyon az áldozatokat, miután összedrótozták kezeiket. Egy szerb asszony előttem azt mondta, nem kellene ezt a sok embert kivégezni, mire őt is becsukták közénk, majd megölték. Pedig nem azt mondta, hogy nem kell, csak azt: nem kellene.

– Becslésem szerint háromezer egy-két száz embert öltek meg. Ha azt számoljuk, hogy csak az első napon, november 4-én a huszonkilenc egy- és kétlovas szekér háromszor fordult, a kocsikon pedig legalább 10-10 meztelen test volt, nem lehet kevesebbre gondolni. Esténként agyonverték az embereket, kidobálták őket az udvarra, reggel pedig a havas esővel belepett tetemeiket felraktuk a szekérre, és vittük őket a sintérházhoz. Ott már ki voltak ásva a gödrök, oda kellett őket bedobálnunk, majd letakartuk a hullákat földdel. Nemcsak egy tömegsír van, mindegyiket meg tudom pontosan mutatni, hogy hol található. Az öldöklés addig tartott, amíg az oroszok ide nem értek. December 4-én ők vitték ki a fogságból engemet is Zsabyára, majd beléptem a Petőfi-brigádba. Nem sokáig lehettem a brigád tagja, mert amikor január 23-án meghallottuk, hogy a csurogiakat kihajtották, minket is különválasztottak a többiektől, majd lágerba zártak bennünket Újvidéken, a dohánygyárban. Talán március 12-én mentünk át a Dunán Szerémségbe, ott törtük a

kukoricát. A koszt nagyon rossz volt, hatvan ember kapott egy kiló lisztet, amit kondérban megpörköltek, felöntötték vízzel, dobtak bele egy kis piros téglaport és néhány csepp olajat. Ezt a lötytyőt kaptuk reggel és este egy darabka korpakenyérrel. Mitrovicától Slavonski Brodig jutottunk el, közben pedig a vasút mellett aludtunk, az udvarban, az utcán, ki hol talált helyet. Nagyon nehéz munka volt, közben pedig rengeteg tetű gyötört bennünket. Csak le kellett nézni a földre, ott mászkáltak ez egyik fűszálról a másikra. Kiütött a hastífusz is, hullottak az emberek, habár voltak közöttünk orvosok, magyarok is, németek is. Segíteni nem tudtak, egyedül csak azt ajánlották, pörköljük meg a kenyeret, úgy együk meg, fekdjünk a pernyére, mert onnan elmenekül a tetű. A hastífuszos emberből menekül a tetű, a halottak esetében is csak azt néztük, mely irányba távoznak. Amikor a partizánokba is belement a benga, akkor ijedtek meg. Mindjárt szólították az orvosokat, hogy „gospodin doktor” (doktor úr), nem számított már: német-e vagy magyar. Csak azután engedtek bennünket mosakodni, pedig a vasút a folyó mentén volt végig. Május 10-én tudtuk meg, hogy véget ért a háború. Nem sokkal később összeértünk a másik csoporttal, befejeztük a vágányok javítását is. Mindenki örült, még a partizánok is.

– Egyik nap felsorakoztattak bennünket egy arany zsinóros, rangos tiszt fogadására. Megállt előttünk, és azt kérdezte, hogy kik vagyunk, miért tartanak itt bennünket. Egyikünk kilépett a sorból, és megmondta, hogy csurogiak vagyunk. Ekkor lekapta a parancsnokot, mert már régen haza kellett volna engedni bennünket. Elmondta még, hogy az asszonyok és a gyerekek régen otthon vannak. Ekkor a parancsnok a németek közül kiválogatta a

csurogiakat és a zsablyaikat, a tiszt pedig kiadta a parancsot magyarul, hogy mehetünk haza. Mindenki tisztelgett neki, utána elment. Másnap útnak indulhattunk gyalogosan, Péter-Pálkor már megérkeztünk Széplakra. Az asszonyok sírva keresték fiaikat, férjüket. Tőlük tudtuk meg, hogy haza többé nem mehetünk.

– Azóta többször is találkoztam a hóhérokkal: Mirko Garabandival, Pajo Ratkovval, Stojan Stojadinovićtyal,... másokkal is, csak már nem jut eszembe a nevük. A hajuk szála sem görbült, arról sem hallottam, hogy valaha is bíróság elé állították volna bármelyiküket.

13. Urbán Márton

– Vegyes házasságból származom. Édesapámat nem végezték ki, azonban elvitték Újvidékre, munkatáborba. A rokonok segítettek visszahozni. Amikor hazajött, alig volt több 35 kg-nál.

– Minket nem hajtottak ki, így én 1952-ig Csurogon éltem, tehát emlékszem mindenre. Akkor nagyon sok embert kivégeztek, hogy hányat, pontosan nem tudom. A csurogi utcák akkoriban kövesek voltak, és a kivégzések után hiába mosták, véresek maradtak. Emlékszem, amikor az utcán sétáltunk, véres víz tocsogott a talpunk alatt. Az iskola falairól, ha levakarnánk a maltert, még ma is látnánk a golyók nyomait.

– Az ítélelbíró egy félszemű egyén volt. Akit bűnösnek kiáltottak ki, azt addig verték, amíg be nem vallotta „bűnét”. Ezt tették Nacsa Mengyi bácsival is, aki sok kitüntetést kapott az első világháborúban. Ráfogták, hogy ő is részt vett a 42-es razziában, és ezért vallatták. Már beszélni

sem tudott, csak a fejét ingatta, így verték tovább addig, amíg meg nem halt.

– Gyerekkoromban és később is voltak szerb barátaim. Közülük többnek is az édesapját kivégezték a magyarok. Habár félmagyar voltam, mégsem haragudtak rám. Volt egy fiú, akinek 1942-ben kivégezték az édesapját, két évvel később pedig a szomszédja elhívta, bosszulja meg az apja halálát. A fiú akkor 10 évesen nézte végig a kínzásokat és a megtorlást.

– Sok évvel később találkoztunk, és én megkérdeztem, hogy van. Azt válaszolta, nem jól. Idegileg ment tönkre, mondta; meg azt, hogy élete végéig átkozni fogja a szomszédját, aki rábírta a borzalmak végignézésére. Elmondta még: nem tudja feledni az arcokat, kísértik őt.

– Később, amikor Csurogon dolgoztam, a háziasszonyom egy fiatal nővel beszélgetett. A fiatalasszony kijelentette, hogy látni sem bírja a magyarokat. A háziasszony rászólt, hogy hallgasson, hiszen én is magyar vagyok – mutatott rám –, mégsem gyűlölök senkit; éppen ezért nem érti, hogyan lehet ennyi év után ilyen mértéktelen gyűlölet egy olyan személyben, aki akkoriban még meg sem született.

– Azóta többször is beszélgettem csurogi szerb ismerőseimmel, akik kijelentették: kihajtottuk a magyarokat, akikkel semmi bajunk sem volt, és ide jöttek azok, akik lassan minket fognak kiűzni.

14. Vicsekné, György András leánya

– Mit is mondhatnék ezekről a kegyetlen időkről? Talán annyit, hogy soha többé ne történjen meg ilyesmi.

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT

Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

– *Apámat, anyámat, férjemet kivégezték; a kislányom aki éppen hogy csak megszületett, lógerba került, ahol kilenc hónapos korában meghalt.*

– *Amikor a férjemet elvitték, nem voltam odahaza. Csak egy papírt találtam, amin ez állt: „Értem jöttek. Majd jövök.” De soha többé nem jött vissza. A szomszédasszony mindig azzal fenyegetett, hogy értem is eljönnek majd a partizánok. Nagyon féltem.*

– *Emlékszem arra a kegyetlen látványra, amikor egy szerb leánynak levágták a fejét a partizánok, mert egy magyar katonával járt. Előtte a katonával is végeztek. Ekkor több szerbet kivégeztek, köztük Rodot is, a szélmalmost. Neki is levágták a fejét.*

– *Ez idő tájt végezték ki a réten, a Morotvanski-tanyánál a magyar határőröket. Bakos kisbíró valamilyen papírokat vitt ki akkor a tanyára, és nem jött vissza. Mesélik, kegyetlen halállal halt meg.*

– *Amikor kihajtottak bennünket, egy abroszba csomagoltam be mindent, amit engedélyeztek, később azonban ezt is elvették tőlem. A lógerban nehéz sorsunk volt. Ahogy már mondtam, a kislányom is ott halt meg, Széplakon.*

– *Később újra családot alapítottam. Férjem szintén egy sorsüldözött magyar, akivel együtt szenvedtük át azokat a kegyetlen hónapokat. Talán pont ezért nem meséltünk gyermekeinknek soha arról, milyen megalázó napokat éltünk át. Úgy gondoltuk, talán jobb lesz, ha nem tudnak róla, s nem élük át a mi fájdalmunkat. Most meg úgy érzem, tudniuk kell szüleik sorsáról. Ismerniük kell az igazságot, amit a történészek még nem írtak meg.*

15. György Sándor

– 1944 őszén fiákerrel jöttek édesapámért. Csak annyit mondtak: „Andrija, velünk kell jönnöd!”. Apám a jószágot etette, de mindent ott hagyott és ment. Mivel apámnak az első világháborúban a térde megsebesült, így nem nagyon végzett fizikai munkát, kisbíróként dolgozott a községházán.

– Ezután pár napig hordtuk neki ez ebédet, de ekkor elvitték édesanyámat is azzal, hogy haza kell vezetni apámat, mert beteg, és nem tud járni. Édesanyám sem jött vissza.

– Mikor bementünk apánkhoz, megkérdeztük tőle, hol van anya. Apánk ránk nézett, majd fejét fogva, sírva azt mondta: „Nem is láttam.”

– Amíg az ebédet hordtam, láttam a kocsikon levő halottakat. Kinek a keze, kinek a lába lógott le a szekérről, az aljából pedig csorgott a vér. A kocsi tetejére trágyát dobáltak. Borzasztó látvány volt, soha nem tudom kitörölni az emlékezetemből.

– Apámnak sem sokáig kellett az ebéd. Kivégezték. Apa és anya nélkül maradtunk, árván. Később hallottam, hogy anyámat nagyon megkínózták. Kezét ajtóhoz csukták, körmei alá tüket szurkáltak. A kínzásba halt bele.

16. Légvári Sándor*

– Apám 11 hónapig rendőr volt, ezután leköszönt, és a földvári Vojnović-malomban helyezkedett el. A zsabylai razzia alatt még viselte az egyenruhát, a parancsok

alapján a vasútállomást őrizte, senkit sem bántott, de sokan látták őt. Aki ismerte, úgy emlegette, mint jókedvű és jószívű embert. 1944 őszén a dobszóra bevonult a többi fiatalhoz hasonlóan a Magyar Honvédségbe, de két hét után hazaszökött onnan. Néhány hétig katonaszökevényként bujkált, nappal egyik barátjának magtárában, csak éjszakánként látta a családját. Hárman voltunk otthon gyerekek, a barátjának még családja sem volt, mégis saját élete mentéséért feladta apánkat. Egyik éjszaka a partizánok csapdát állítottak neki, és elfogták. A földvári községházára vitték, ahol csúnyán összeverték, innen többedmagával parasztkocsin Csurogra szállították, ahol nyoma veszett.

– Édesanyámat is becsukták, de végül a három gyerekre való hivatkozás hatására kiengedték Óbecséről.

– Földváron akkor sokan maradtak árvák, félárvak. Elvesztettük, eltemettük azokat, akik még élhettek volna, hisz oly nagy szükség lett volna rájuk. Ez fáj még ma is legjobban.

17. Német Julianna

– Szüleim 1920-ban kötöttek házasságot, majd Csurogon telepedtek le. Ebből a házasságból öt gyermekük született, néneim: Rozália és Mária; bátyám, Lajos; húgom, Margitka és én. Szép kertes házban éltünk, kertünkben különféle gyümölcsfákkal. Volt tehenünk, lovunk, szekerünk. Édesapám söprű- és kosárfonó mesterként tartotta el a családot úgy, hogy semmiben sem szűkölködtünk.

– A háború számunkra is megtorlást hozott. 1944 október hónapjában kivonultak a magyar katonák.

Bátyámat, Lajost, aki levente volt, magukkal vitték a honvédek, és fegyvert adtak a kezébe. Minden nap esténként folytatták a letartóztatásokat, a kínvallatást és a kivégzéseket. Nem is mertünk kimenni az utcára, ezekről a borzalmakról csak titokban és suttogva értesültünk.

– Soha nem fogom elfelejteni azt az 1945. január 23-ai reggelt, amikor a házunkat fegyveres partizánok vették körül. Édesapámtól a ház kulcsát követelték, miközben mindnyájunkat az utcára tereltek. Csak a rajtunk levő ruhát vihettük magunkkal. Az utca már tele volt hasonló sorsú emberekkel. A piactérre hajtottak bennünket, amely hamarosan megtelt csurogi magyarokkal. Reggel 8 órától délután 4 óráig egy helyben álltunk, fagyoskodva a hóban, étlen, szomjan, fegyveresekkel körülvéve.

– Négy óra körül a partizánok parancsot kaptak, hogy tereljenek bennünket – a nőket és a gyerekeket – Zsablyán keresztül Járekra. A munkaképes férfiakat elkülönítették, és más irányba terelték. Amikor végre elindultunk, a mi utcánk előtt haladtunk el, és ekkor észrevettem, édesanyámnak majd meghasad a szíve, mert megállt egy pillanatra, benézett az utcába. Akkor már megérezte azt, ami később beigazolódott, hogy mindenünk odaveszett.

– Egész éjjeli menetelés után, a végkimerülés küszöbén, agyonfagyva, kiéhezve érkeztünk hajnali 4 órakor Járekra. Az üres német házakba osztottak szét bennünket úgy, hogy szobánként 20-25 személyt zsúfoltak össze. Szalmán aludtunk, ami tele volt tetűvel, de a sötétben semmit nem láttunk, leroskadtunk a fáradtságtól és elaludtunk. Másnap reggel döbrentünk rá a szomorú valóságra: kiűzték bennünket házainkból; elválasztották tőlünk apáinkat, férjeinket, testvéreinket; szétszakították a családokat.

– Mindezt tetőzte a következő eset. Még aznap bejött a szobánkba két partizán, kezükben katonatarisznyával. Felszólítottak bennünket, hogy mindenki adja át pénzét és ékszereit megőrzésre. Aki nem engedelmeskedik – szólt a figyelmeztetés –, rögtön kivégzik. Oda kellett adnom gyermekkorom féltve őrzött emlékeit, a keresztanyámtól kapott nyakláncomat és fülbevalóimat. Keresztanyámat még 1944 novemberében kivégezték, csak azért, mert keresztapámat – akit egyébként a magyarok hurcoltak el kényszermunkára – nem találták otthon.

– A következő napok iszonyúak voltak. Nem volt mit enni, nem tudtunk tisztálkodni. Amit ennivalóként kaptunk, az ehetetlen valami volt. Csutkástól ledarálták a kukoricát, és só nélkül megfőzve osztották szét köztünk. Nem volt tányérunk, sem evőeszközünk. Talált virágcserepdarabokról, bádogedényekből voltunk kénytelenek enni. Eközben a nőket kihajtották, hogy reggeltől estig dolgozzanak. Két évvel idősebb nővéremet elválasztották tőlünk, csak hónapok múlva tudtuk meg, hogy Újvidékre került szolgálni. Édesanyánkkal csak este, a szalmán találkoztunk, mert egész nap kényszermunkát végzett; burgonyát válogatott valamilyen pincében. Mi, gyerekek eleinte egyedül maradtunk a szobánkban. Amikor kitavaszkodott és felengedett a föld fagya, a lóháton ülő partizánok minket, gyerekeket is kihajtottak a mezőre. Nem azért, mert a munkánk bármit is ért volna, hanem azért, hogy kínozhassanak bennünket. Kukoricaszárát hordattak velünk egyik helyről a másikra, és amíg a térdig érő sárban kínlódva bukácsoltunk, a partizánok nevetve élvezték a látványt. Az egyik alkalommal egyikük felettem ugratott át, mintha kísérleti nyúl lennék egy cirkuszi előadáson.

– Azon a télen nagyon sokan meghaltak, de egy borzalmas tragédiát máig sem tudok elfelejteni. A szomszéd szobában egy fiatalasszony – Csóti Erzsébetnek hívták – megszülte a gyermekét. Még most is fülemben cseng a jajgatása. Bele is halt a szülésbe, senki sem tudott rajta segíteni. Az újszülött túlélte egy-két órával, a végén mindkettőjüket elvitte a halottaskocsi. Erzsébet öt éves kislánya, Vilmos ott maradt árván, tudomásom szerint az asszonyka húga, Krisztina nevelte fel.

– Ahol a kényszerszállásunk volt, az udvarban állt egy cseresznyefa, de bár ne lett volna ott. Jött a tavasz, a fa virágba borult, majd beért a cseresznye is. A partizánok parancsnoka, egy nő, pont engemet választott ki, hogy leszedjem a gyümölcsöt. A fa alatt sok kisgyerek állt, közöttük Rozália néném kislánya, Imre is. Örült, hogy az ő nenája szedi neki a cseresznyét. Úgy gondoltam, eldugok a részére pár szemet. Sajnos, amikor lejöttem a fáról, a parancsnoknő elvette tőlem a cseresznyével teli tarisznyát, engem pedig megmotozott. Persze, megtalálta az eldugott cseresznyét, amit azonnal földhöz vágott, majd a csizmájával széttaposott. Ezután felpofozott engem. A kisfiú sokáig hajtogatta, álmában is, selypítve – mivel még nem tudott tisztán beszélni –: „Nekem nem adott a paltidán cselencsét.” A kisgyerekek mindezt biztosan elfelejtették, de nekem, sajnos, ezekkel a soha nem feledhető, rossz emlékekkel kell együtt élnem.

– Múltak a kegyetlen, szomorú napok. Édesanyám vízbetegségben szenvedett. Jött a nyár, felütötte a fejét a tifusz is, ami a partizánok körében pánikot keltett, emiatt sokan elhagyták még őrhelyüket is. Emlékszem, hogy kitereltek bennünket a vasútállomásra, majd Szépligetre szállítottak bennünket, ahol a német falu üres házaiban

szállásolták el a családokat. Minden család külön kis házba költözött, így valamivel jobbra fordult a sorsunk. Itt már szabadon mozoghattunk. Én a környező magyar tanyákat jártam, egész nap koldultam, és csak késő este értem haza kevés elemózsiával. Édesanyánkat mi, lányok ápolgattuk, főztük neki a gyógyteákat, mert hála Istennek, a ház körüli udvar tele volt gyógynövényekkel. Külön szerencsék volt, hogy anyánk ismerte a gyógynövények fajtáit, azok gyógyító hatását.

– 1945 augusztusától majdnem minden nap jött Szépligetre vonat, hozta a januárban kényszermunkára vitt férfiak közül azokat, akik életben maradtak. Margitka húgommal minden nap kilátogattunk az állomásra, abban a reményben, hogy édesapám is megérkezik. Hosszú várakozás után ő is megjött, de mi nem ismertük fel. A sok munkától, az éhségtől, betegségektől úgy lesoványodott, hogy még 35 kg sem volt. Arra figyeltünk fel, hogy megszólított bennünket: „Margitkám, Juliskám, gyertek, segítsetek, nem bírok felkelni!”. Ott ült a földön, a vágány mellett, ahogyan a többiek levették a vagonról, és ott hagyták, mivel mindenki sietett megkeresni a családját. Később mesélte, hogy Mitrovicára vitték, vasútépítésre. Cipelték a talpfákat, a köveken darabokra szakadozott a cipője, a talpát feltörte a kő, ami miatt tele volt gennyes, nyílt sebekkel. Alig bírt járni, csak a többieknek köszönhetette, hogy életben maradt, akik állandóan unszolták és bátorították, hogy: „Józsi bácsi, ne maradjon itt, jöjjön ki velünk dolgozni, mert, ha itt marad, mire visszajövünk, magát már nem fogjuk megtalálni!”. Összeszorított fogakkal húzta magát, küzdött az életben maradásért. Hála a nagyon jó Istennek, sikerült is neki, így újra láthatta családját.

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT

Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

– Ekkor már édesapánkat és édesanyánkat is ápoltuk. Főztük a teát a gyógynövényekből, ez volt orvosságunk, de egyben eledelünk is.

– Apánk után megérkezett Mária nővérem is, aki Újvidéken volt munkaszolgálaton. Így már – kivéve a bátyámat, akiről sokáig semmit sem hallottunk – együtt volt a család.

– Három hónap múlva összehívtak bennünket, tudatták velünk, hogy „szabadok vagyunk”. Adtak papírt, hogy mehetünk bárhova Jugoszláviában, csak Csurogra nem. Ezt még alá is írták velünk.

– A szenvedéseknek ezzel nem lett vége, mert földönfutókká váltunk. Amíg nem leltünk végre másik otthonra, nagyon sok megpróbáltatáson mentünk keresztül, és nagyon sok megvetésben volt részünk.

– Családunknak van még egy szívfájdalma. Margitka kishúgom nem sokkal a lógerből való szabadulás után meghalt. Szervezete nem élte túl a megpróbáltatásokat és a nélkülözést. Hiába voltunk szabadok, hisz nem volt semmink, telente az üres tanyákon kerestünk menedéket, leggyakrabban nem volt mit ennünk. Szegénykém kérte a tejet, a kalácsot, de nekünk még csak egy szem cukrunk sem volt.

– Ma is csak egy kérdésre keresem a választ: MIÉRT? De úgy látszik, hiába. Ennek ellenére sem gyűlölök senkit csak azért, mert nem magyar. A gyermekeimet sem neveltem nemzetgyűlöletre. El sem meséltem, mi történt velünk. Ezeket a szörnyűségeket most ismerik meg majd, ha ezeket a sorokat elolvassák.

18. Szrenkó Katalin

– 1919-ben születtem, így nagyon jól emlékszem 1942. január 6-ára. Nagyon hideg volt, a vizek befagytak, még a Tisza is. Mivel mi ősszel nem tudtuk betakarítani a kukoricát, ezért január hatodikán a férjem és a sógorom szánkóval mentek ki a rétbe, apósom pedig egy órával később, mivel addigra már meg kellett volna rakodniuk, hogy indulhassanak a másik szánon.

– Sajnos, a kukoricarakodásból nem lett semmi. Alighogy elkezdtek dolgozni, körülöttük minden oldalról szörnyű lövöldözés kezdődött. Csak úgy tudtak kimenekülni, hogy lemásztak a csatornába. Apósomat a szerbek az útról fordították vissza, nem engedélyezték neki, hogy lemenjen a rétbe. Az történt ugyanis, hogy Bánátból átjöttek a csetnikek vagy a partizánok, és megtámadták a magyar határőröket, akik Csurogról és Zsablyáról indultak el járőrözni. Huszonnégy zsablyait – akiket mind Zsablyán temettek el – és több csurogit lőttek le.

– A sógorom és a férjem feldúltan érkezett haza. Sógorom félve mondta, hogy valami nagyon szörnyű dolog történt a réten, kivégezték a magyar határőröket. Mindnyájan nagyon féltünk, nem tudtuk, mi történik ezek után. De bekövetkezett, aminek nem lett volna szabad megtörténnie. 1942 pravoszláv karácsonyán elindították a razziát. 1944 őszén ennek a razziának a megtorlása, megbosszulása következett be Csurogon. Pedig az eseményben nem is vettek részt csurogi magyarok, hiszen még csak nem is mozgósították őket, csak a sorkatonák töltötték a katonai szolgálatukat a Honvédségnél, mivel a magyar hatóságok nem bíztak meg bennük. Többször

hallottam, amikor a tisztek azt mondták ránk, hogy mi is csetnikek vagyunk.

– 1944 október végén férjemet is elvitték sok-sok magyar emberrel együtt a községházára. Az ebédet mi hordtuk be neki. Október 31-én dél körül beszóltak az asszonyok, hogy: „Gyere Kati, vigyünk az ebédet!”, én éppen a nyolc hónapos Margitkámát szoptattam, így nem mehettem velük. Nem sokkal később kézen fogtam az öt éves kisfiamat és elindultunk az ebéddel. Ekkor már az úton szembe jöttek a síró asszonyok, akik kértek, ne menjek, nem kell már nekik az ebéd, ők már soha többé nem fognak enni, mivel mindnyájukat kivégezték. Nem tudtam megállni, mentem tovább. A központban feltartóztattak, de szembeszálltam velük. Találkoztam Sekulić Savoval; kértem, mondja el az igazat, él-e a férjem, vagy már tényleg halott. Savo ironikusan mondta, hogy halott, de ha nem hiszem, akkor nézzem meg, hiszen mind ott fekszenek. Elindultam megnézni, de ekkor minden erőm elhagyott. Szorítottam kisfiam kezét, magamhoz öleltem karon ülő kislányomat, és csak álltam. Minden összeomlott bennem, magam sem tudom, hogy kerültem haza.

– Mivel pár nappal a férjem kivégzése előtt elvitték apósomat is, anyósom arra kért, menjünk el, nézzük meg ő él-e még. A mamával mindnyájan elmentünk, ott láttuk apót, amint sír, kérdezgetve önmagát: „Istenem, milyen bűnt követtem el, hogy végig kellett néznem a fiam halálát?”. Apósom nagyon jó ember volt. Istenfélő, soha senkivel nem veszekedett. A községházán dolgozott. Pár napra rá anyósomat is elvitték. Mindkettejüket kivégezték, a vagyonukat pedig széthordták.

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT

Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

– 1945. január 23-án kihajtottak mindnyájunkat. Akkor is nagyon hideg volt. A járeki lógerba kerültünk. Kegyetlen sors várt ránk. Itt, a lógerben a felügyelők közé osztottak engemet, mivel perfekt beszéltem szerbül. Felügyeiletem alá került 1.200 ember. Az volt a dolgom, hogy jelentsem, ha valaki meghal, valamint osszam szét a „semmi” ennivalót. Volt egy sárga kanna, amivel a főzéshez szükséges olajért kellett járnom, de soha nem mosták el. Ugyanebben a kannában kaptuk mi az ennivalót, így a miénk egy picivel „zsírosabb” volt, mint a többieké. A kiosztott étel nagyon rossz volt, ehhez kevés kukoricakenyeret kaptunk. Persze, minden só nélkül készült. Nem is lehetett ezeket ételnek nevezni. Többször megtörtént, hogy azoknak, akik kinn dolgoztak, hazatértük után nem volt mit enniük, mivel az éhes gyerekeik a nekik járó kenyéradagot is megették. Annyira kicsi volt a fejadag, hogy a gyerekek nem tudták felfogni, hogy az mindannyiuké.

– Tavaszig voltam felügyelő, utána nekem is a határba kellett mennem dolgozni. Édesapám és édesanyám vigyáztak a gyerekekre. Kislányom nagyon beteg lett, mivel nem szoptathattam, mert én is beteg voltam, de ennem sem volt mit. Úgy lesoványodott, hogy a ráncos bőrén keresztül láthattuk a beleit, a hasa pedig óriásra nőtt. Mire a szépligeti lógerba kerültünk, nem volt már két kilós sem. Sírni sem volt ereje, csak halkan nyögött; élő halott volt. A szívem majd megszakadt. Szépligeten is dolgoznom kellett, így a beteg kislány a mamára maradt, habár ő sem volt egészséges.

– Egyik nap beszökött hozzánk a nagynéném Budiszaváról. Kis piaci kosárban hozott ennivalót. Amikor meglátta a lányomat, arra kért, adjam oda neki, ő elviszi,

talán meggyógyíthatja. Habár arra gondoltam, hogy ha meg kell neki halni, haljon meg nálam, a könyörgésére mégis odaadtam. Ekkor betette a picit a kosárba, szalvétával letakarta, majd kilopózkodott. Nagynéném ekkor már hat árvať nevelt, mivel a lánya belehalt az utolsó szülésbe, a férjét pedig ugyanúgy, mint az enyémet, Budiszaván végezték ki. A falubeliek segítették, hogy felnevelhesse a hat árva mellett az én kislányomat is.

– Nagynéném három hónap múlva jelent meg a lányommal Szépligeten, de akkorra mi már nem voltunk ott. Nyolc hónap kegyetlen lóger után végre elengedtek bennünket, de haza, Csurogra nem mehettünk. Így kerültünk Kulára, mivel itt éltek rokonaink.

– Kulán a téglagyárban dolgoztam, amikor egyik nap megláttam a nagynénémet egy karon ülő kislánnyal. Szívem nagyot dobbant, de nem ismertem meg a gyermekem. Én egy rongyokba bugyolált, félholt csecsemőt adtam át, itt meg egy rózsaszín ruhába öltöztetett, másfél éves, sovány, de sima arcú kislányt láttam. Nagyon boldog voltam akkor, de még mindig hálával gondolok a nagynénémre és a budiszavai emberekre is.

19. Szrenkó Margitka

– Miután Budiszaváról visszakerültem a családomhoz, engem a nagymamám nevelt, mivel édesanyámnak dolgoznia kellett. A beteg nagymamám már nem dolgozhatott kinn, így őhöz ragaszkodtam leginkább, habár tudtam, hogy van édesanyám is. Amikor elvesztettem a nagymamámat, akkor döbbsentem rá, hogy édesanyámat a munka szakította el tőlem, mivel a lóger

utáni szegénységünk miatt sokat kellett dolgoznia, ezért nem lehetett velünk.

– Ahogy múlt az idő, egyre inkább éreztem a fájdalmat amiatt, hogy édesanyámat nem tudtam szeretni akkor, amikor kicsi voltam, és ezzel fájdalmat okoztam neki is. Talán emiatt kezdtem el hozzá annyira ragaszkodni a mamám halála után, hiszen csak akkor értettem meg, hogy édesanyánk apánk helyett is – akit kivégeztek, és akit én soha nem ismerhettem – dolgozott értünk.

– Nehéz gyermekkorom volt, de mégis hálával tartozom Istennek, mert születésem után még egyszer életet kaptam tőle drága nagynénimnek és a budiszavai embereknek köszönhetően.

20. Rada Margitka

– Azon a napon, amikor a rétben a járőrözőket kivégezték, a Rođo szélmalomnál gyülekeztek a szerbek. A malmost is kivégezték, majd bedobták a tyúkólba. Éjszaka egy szalmakazlat akartak meggyújtani; jelzésül, hogy jöhetnek a partizánok. A telefondrótokat jó előre elválták, hogy a határőrök ne értesíthessék a központot.

– A réti lövöldözés híre mégis eljutott az illetékesekhez. Estére Szegedről és Újvidékről érkeztek katonák. Körülvették a szélmalmot, és elfogták a benn levő szerbeket. Az elfogottak közül az egyiknél megtalálták a csurogi magyarok névsorát címekkel együtt miszerint aznap éjjel minden magyart ki akartak végezni, a házaikat pedig felgyújtani. Talán, ha a lövöldözés híre nem jut a katonaság fülébe ilyen gyorsan, akkor mindannyiunkat megölték volna. A határőrök kivégzése, a névsor

megtalálása és a partizánok kihallgatása elindította a razziaát. A magyar katonák még aznap este, tehát a pravoszláv karácsony napján elkezdtek begyűjteni a partizánokat, valamint azokat a szerbeket, akiknél fegyvert találtak. Nagyon sok embert kivégeztek, akik között biztosan voltak ártatlanok is.

– Meg kell azonban említeni, hogy már a razzia előtt is sok magyar embert megöltek a szerbek. Sokat lehetett hallani arról, hogy hol itt, hol ott találtak hullát, persze magyart, de ugyanígy lekaszabolták azokat a szerbeket is, akik szóba elegyedtek a magyarokkal, azaz jó viszonyban voltak velük.

– Élt Csurogon egy szerb lány, aki magyar fiúval járt. Nagyon szerették egymást. A fiú meghalt, a lány pedig kijárt a sírjához a temetőbe. Kegyetlenül megölték ezt a lányt is, csak azért, mert a fiú halála után nem felejtette őt el. Ebből is látható, hogy a gyűlölet megvolt már a razzia előtt is.

21. Martinovics Mária, született Szrenkó

Jelenleg Agárdon, Magyarországon él.

– 1942 tavaszán jöttek be a magyar katonák. Kimentünk eléjük fúvószenekarral ünnepelni. Amikor a községházához értek, egy Schöner nevezetű ember kitette a magyar zászlót a községházára. Mindenki örült, de az öröm nem tartott sokáig. A szemben levő iskola tetejéről felemelkedtek a cserepek, és lövöldözni kezdtek. Mindenki futott, ki merre látott. Ezután a szerb pap lánya lelőtt egy magyar tisztet. Kezdetét vette az ellenségeskedés. A Magyar Honvédség fegyverek után kutatott. Akinél találtak, azt kivégezték, ezzel pedig az eddigi barátság, a jószomszédság is véget ért.

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT

Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

– Volt egy Žarko nevű ismerősöm, iskolatársam, aki eljött hozzánk, hogy a férjem csizmáját kölcsönkérje. Azt állította, fényképezkedni akar. Valójában kiképzésre ment az erdőbe, így a csizma nála maradt. Partizánvezérként tért vissza, ekkor megérdeklődte, hogy feljelentettem-e a csendőröknél, mert ha igen, akkor kivégez. Persze, nem jelentettem fel.

– 1944. október 22-én értek a partizánok Csurogra. Úgy jöttek, mint ahogyan a vásárra szokás, mindenfelől. Kiabálták: „Hajde Mariška, idu naši!” (Gyere Mariska, jönnek a mieink!). Mennem kellett velük, hogy ne bántsanak. Láttam, amint a szerb pap házából kilép két orosz tiszt. Ekkor találkoztam édesapámmal, amint jött haza a borbélytól, és ekkor beszélgettünk utoljára. Másnap elvitték a partizánok.

– Az ennivalót én hordtam neki. Egy ablak és szellőztető nélküli terembe volt bezárva, csak úgy tódult ki belőle a bűz. Amikor anyám felől kérdezett, elmondtam, hogy jól van. Nem tudtam még, hogy nem sokáig marad velünk.

– A szerbek kövel dobáltak mindnyájunkat, akik a hozzátartozóinak vittük az ennivalót. Azt kiabálták: „Titeket is be kellene zárni, és nem kellene enni adni nektek!”.

– Egy héttel apám után anyámat is elvitték. Becsomagoltatták vele Miklós bátyám ruháit, kellett a partizánoknak. Bátyám férjemmel együtt 1944 nyarán behívót kapott a Magyar Honvédségtől, így nem tartózkodtak otthon. Anyámnak csak egyszer vittem enni. Másnap, amikor mentem, Beretka Ilka mosta fel a vért, és azzal fogadott, hogy menjek haza, mert nincs már itt édesanyám, kivégezték. Nem tudtam, hogyan menjek haza.

Az utcán kiabáltak rám, követelték, hogy mondjam meg, hol van Miklós testvérem, mert ha nem teszem, akkor engemet is kivégeznek. Miklósról csak annyit tudtunk, a visszavonuló magyar katonasággal Magyarországra távozott.

– Pár nappal édesanyám után Ferenc öcsémet is elvitték. Őt is kivégezték. Az utcán azt kiabálták utánunk: „Nem maradtok sokáig Csurogon! Nem marad Csurogon egy magyar sem!”.

– Egyik nap bejöttek hozzám, és azt követelték tőlem, hogy fogjam be a lovakat, mert a partizánokat el kell szállítani Zomborba. Nemcsak engem, több más asszonyt is erre kényszerítettek. Az úton nagyon hideg volt. A kocsink partizánnal volt tele, akik egész úton ettek, ittak, eközben pedig a lovak füle közé lövöldöztek. Alig tudtam tartani a gyeplőt. Zomborba érve az egyik laktanya felé indultunk. Itt láttam, hogy a partizánok terelnek egy 30-40 főből álló csoportot. Szemünk láttára falhoz állították, majd kivégezték őket. Itt találkoztam azzal a Žarkoval, akinek a férjem csizmáját adtam. Lehet, hogy neki köszönhetjük, hogy nem végeztek ki minket is. A kaszárnnyában elvették a lovainkat, utána pedig elzavartak bennünket haza, persze gyalogosan. Žarko figyelmeztetett minket, hogy ne a városon keresztül, hanem a szántóföldek irányába menjünk, mert ha valaki megfog bennünket, akkor nem kerüljük el a kivégzést.

– Étlen, szomjan indultunk haza, útközben a szárkúpokban aludtunk. Alig vártam hogy hazaérjek, hiszen a két kis gyermekemet anyósomnál hagytam. Amikor megérkeztünk Csurogra, féltünk bemenni a faluba. Nem tudtuk, van-e még itt magyar, vagy pedig már mindenkit kivégeztek. Legtávolabbra nekem kellett mennem, és

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT

Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

ahogyan közeledtem a Tas pékség felé, látom ám, egy csapat partizán embereket terel maga előtt, közöttük nőket is. Félrehúzódtam, eközben beszóltam csendben Pataki Katicának, hogy engedjen be. Katica félve nyitott ajtót, én pedig besurrantam hozzá. Ha akkor észrevesznek, lehet hogy már én sem élnék.

– 1945. január 23-án zavartak ki bennünket a partizánok a házunkból. Nem engedték, hogy felöltöztessem a gyerekeket, azt mondták, nem kell nekik a ruha, úgysis a Tiszának hajtanak bennünket. A szomszédunk, Šegulj Milan elment Becsére a főparancsnokságra, ott elmondta, hogy mindnyájunkat a Tiszába akarnak ölni. Amikor visszajött, őt is kivégezték. Ekkor mondták meg, hogy Járekra megyünk. A gyerekeket bevagonírozták, mi pedig a nagy hidegben gyalog indultunk útnak. Amíg a piactéren álltunk, közülünk egyeseket félreállítottak az iskola falához, majd ott kivégezték őket.

– Amikor összefagyva Járekra értünk, mindjárt a gyerekeket kerestem. A nevüket kiabáltam. Ekkor egy partizán úgy megütött puskatussal, hogy összerogytam. Végül, hála Istennek, megtaláltam őket.

– A szobában, ahová betereltek bennünket, szalma volt leterítve a padlóra, tele tetűvel. Reggel, mikor felébredtünk, már mi is tetvesek voltunk. A gyerekek sírtak, éhesek voltak. Ennivalót olyat kaptunk, amit az állatoknak adtunk volna, vagy még azoknak sem. Egyik alkalommal, amikor megszegtem a kenyérnek nevezett valamit, kettévágtam a belesütött egeret is.

– A lógerben nagyon sokan meghaltak. Naponta öthat, de néha több ember is, és ez így folyt kilenc hónapon

keresztül. Utána lehetne számolni, hogy hányan is haltak itt meg. A hullákat egy szürke lóval húzatott kocsival szedték össze. Egyik nap, amikor a kényszermunkáról mentünk a tábor felé, Gulyás Kati a ruhájáról felismerte édesanyját, amint a kocsiról lógott le. A halottakat nem engedték kikísérni a temetőbe, ott beledobálták őket a kriptákba, amíg azok meg nem teltek.

– Az utcákon egy partizánnő járkált lóháton. Mindenki félt tőle, mert nagyon vad volt. Elszedte tőlünk az ékszereket: az arany karikagyűrűket, a fülbevalókat. Aki nem volt hajlandó átadni neki, annak a füléből egyszerűen kicsupálta azokat.

– Amikor kiengedtek bennünket a lógerből, azt mondták, haza nem mehetünk. Ennek ellenére én mégis Csurogra mentem. Beállítottam a községházára, rákérdeztem, hogy bemehetek-e a házukba. Azt felelték: „Mariška šta tražiš tu? Idi gde znaš!” (Mariska, mit keresel itt? Eredj, ahova tudsz!) Elmondták még, hogy Csurogra soha többet nem jöhet vissza magyar.

– A csurogi határban volt a sógorom tanyája. Őt nem hajtották ki, mivel szerb volt a felesége. Elmentem hozzájuk, hogy a gyerekeket elhelyezzem náluk, amíg én munkát keresek. Nem fogadták be őket, mert magyarul beszéltem, azt mondták: nem csinálnak a házukból lógert.

– 1945 őszén a zöld határon át sikerült egyik ismerősünk segítségével átjutni Magyarországra. Itt találkoztunk össze a férjemmel, aki már várt ránk. A sorsnak köszönhettem, hogy életben maradt. Mielőtt a magyarok visszavonultak, ő leszerelt, majd haza akart jönni Csurogra, de vonat csak Újvidékig közlekedett. Mikor leszállt a vonatról, mondták neki, ne menjen haza, mert őt

is elviszik és kivégzik. Ezután visszament Magyarországra. A gyerekekkel együtt nem tudtam átvinni a ruháinkat, így vissza kellett térnem Csurogra. Otthagytam a férjemnél a kicsiket, visszaszöktem, magamhoz vettem a holmikat, amiket ajándékba kaptunk, majd ismét a zöld határnak indultam. Pár méterre lehettem Magyarországtól, amikor elfogtak, és elvittek a szabadkai börtönbe. Három hónapig voltam bezárva. Amikor kiengedtek, vonatra szálltam, elindultam újra Magyarországra. Itt igazoltattak, s mivel nem volt semmilyen okmányom, vissza akartak toloncolni. Ekkor sírva azt kiabáltam, hogy soha többé nem akarok visszamenni, inkább vonat elé vetem magamat. Így jutottam el végül a családomhoz.

– *Magyarországon sem volt könnyű a helyzetünk. Amikor a Tanácsházán segítséget kértünk, mert szerettük volna, hogy fedél legyen a fejünk felett, azt válaszolták, minek jöttünk, miért nem maradtunk ott, ahol voltunk. Mindenki lenézett bennünket, senki sem értette meg a szenvedésünket.*

– *Nagyon sokat kellett dolgoznunk, hogy újra otthonunk legyen. Még egy gyermekünk született, most itt élünk, Agárdon. Ennyi év után is beleborzongok, amikor a Csurogon lejátszódtak szörnyűségekre gondolok. Nem felejttem el a jó módú Kovács családot, akiknek fiát az első között végezték ki, apja és anyja szeme láttára, majd az apát rákényszerítették, hogy a holttestet kocsira tegye, és végighajtva a főutcán azt kiabálja, hogy minden magyar így fog járni. Egyetlen gyermekük volt, Gyurkának hívták. Hasonlóképpen végezték ki Lázár Dömötört is, aki miután leszerelt a katonaságtól, hazament, ott már várták, az udvaron hasra fektették, majd az édesanyja és édesapja előtt lelőtték.*

– Sokat gondolok azokra a lelketlen emberekre, akik mindezt elkövették. Közöttük volt egy Vorgić nevű lány is, aki engem is el akart vinni a kivégzésekre, de édesapja, Žarko nem engedte. Így maradtam életben. Emlékszem még Luka Belićre, a félkezű Pajora, de sajnós a többiek nevét elfelejtettem már.

– Fájó szívvel gondolok édesapámra, édesanyámra, Ferenc öcsémre, rokonaimra, akiket kivégeztek. Nagybátyámat is megölték, meg még Szrenkó Ilonkát, aki terhes volt. Nem tudom elfelejteni azt, ami akkor történt. Már régen el szerettem volna mesélni valakinek, hogy megtudja a világ, mi történt velünk. Köszönöm, hogy volt, aki meghallgatott!

22. Rind Lajos

– 1924-ben születtem Csurogon. Mondhatom, hogy boldog gyermekkorom volt. Akkor még nem tudtam, mi a különbség szerb és magyar között. Együtt játszottunk, együtt fociztunk a szerb gyerekekkel. Például az én labdámmal játszott Zdravko Rajkov is, aki később a Vojvodina világklasszis játékosa lett. Ekkor nem is gondoltam arra, mi vár még rám az életben.

– 1941 áprilisában bejöttek a magyar katonák. Nagy volt az öröm a csurogi magyarok között, szólt a magyar himnusz. Mindez nem sokáig tartott. Az iskola padlásáról és a harckocsikból lövöldözés kezdődött, így találta el nagybátyámat is egy golyó. Ezt követően majd egy évig békesség volt, de a szerb fiatalok nem voltak hajlandóak bevonulni katonának, inkább elbujdostak, beálltak partizánnak. A tanyákon földalatti bázisokat ástak ki, ott bujkáltak. 1942 januárjában már nagyon elfajult a dolog, a

partizánok átjöttek a Tisza jegén a bánáti oldalról, egyesültek az itt bujkálókkal, majd megtámadták a magyar katonákat. Statáriumot hirdettek ki, a magyar honvédség házról-házra járva bekísérte a partizánokat, de sok ártatlant is. Ezeket mind kivégezték, és a Tiszába dobták. Így pecsételődött meg a csurogi magyarok sorsa.

– Eljött 1944 októbere. A magyar katonák visszavonultak, bejöttek a partizánok. Megkezdődött a bosszúállás. Összeszedték a magyar férfiakat, köztük engemet is. Bekísértek bennünket a Brasnyó gabonakereskedő raktárába. Ott elkezdődött a „simogatás”. Harmadnap bejött hozzánk egy fegyveres, aki átkísért bennünket a községháza udvarába. Volt mit látnunk! Sok meztelen halott ember feküdt a trágyadomb mellett. Nem lehetett mindenkit felismerni. Nagyon megijedtem, amikor megláttam Đurčin Miloradot – bátyám jó barátját – partizánnak öltözve. Helybéli parancsnok lehetett. Meglátott, elővett egy papírt, megnézte és azt mondta, hazamehetek, mert nincs a nevem felírva. Otthon megőrültek nekem. Az az időszak, ami ezután következett, nagyon szomorú volt.

– November 4-én mindazokat kivégezték, akik addig be voltak zárva. Bátyámat behívták halottakat hordani. Megrakták a kocsikat hullákkal, kevés trágyát dobáltak rá, ő elvitte őket a sintérgödörhöz, ahol már ki voltak ásva a tömegsírok. Testvérem nem tudja, hány halott lehetett, csak azt, hogy a községháza udvara tele volt velük. Egyik nap kidobolták, hogy be lehet lépni a Petőfi-brigádba. Néhányan jelentkeztünk, átmentünk Zsablyára, majd onnan Zomborba, ahol vártuk, mi fog velünk történni. Apám és anyám meglátogattak, ennivalót és pénzt hoztak. Nem sokkal azután, hogy hazatértek, Csurogról kihajtották a

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT

Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

magyar lakosságot. Az öregeket és gyerekeket Járekra, a munkaképeseket pedig Újvidékre, kényszermunkára. Járekon megkísérelték az embereket leszoktatni az evésről. A csecsemők talán 80%-a meghalt. Minden nap kocsi szedte össze a halottakat, s a német kriptákba rakták őket.

– Amikor mi Zomborban tudomást szereztünk arról, hogy szüleinket lógerba csukták, raportra jelentkeztünk. Ennek az lett a vége, hogy másnap marhavagonokba raktak bennünket; Újvidékre, a dohánygyárba vittek, kényszermunkára. Itt kezdődött el a kálváriánk, ami Péter-Pálíg tartott..

– Újvidéken nem voltunk sokáig, innen Mitrovicára kellett mennünk, ahová két napig tartó kimerítő gyaloglás után érkeztünk. Több mint száz embert zártak egy kis helyiségbe, majd másnap egy hordó vizet raktak elénk. Úgy ittunk, mint a marhák, aminek aztán hasmenés lett a következménye. Csoportokba osztottak bennünket, majd megkezdődött a munka. A vasutat javítottuk, cipeltük a nehéz talpfákat. Nagyon keveset kaptunk enni, a határban talált leszedetlen kukoricával, valamint a földben maradt répával kíséreltük meg csillapítani az éhségünket.

– Később bekerültem az őrk közé, szakács lettem. Ennek köszönhetően sok társamnak az életét mentettem meg. Ennivalót és feketekávé-t csentem a részükre. Különösen fontos volt a feketekávé, a vérhas ellen. Mivel nem tisztálkodtunk, sok volt a tetű. Nagyon sok ember meghalt, de senki nem vezetett nyilvántartást rólunk, még a nevünk sem volt felírva. Ha valaki meghalt, a lövészárókba fektették, majd földet húztunk rá.

– Nagyon sok szenvedés után kerültünk vissza a mitrovicai vasútállomásra, ahol az állomás épületét

javítottuk. Könnyebb lett a sorsunk, még ennivalót is többet kaptunk, mint addig. Egyik reggel itt sorakoztattak fel bennünket, majd útnak indultunk. Átkeltünk a Dunán, és körülbelül 60 kilométernyi gyaloglás után azt vettük észre, szembe jönnek velünk életben maradt hozzátartozóink Szépligetről. Őket Járekről telepítették át. Nagy volt az öröm, amikor egymásra találtunk. Péter-Pál körül egyik nagybátyám kocsin meglátogatott bennünket, mivel itt már lehetett látogatókat fogadni. Pont aznap dobolták ki, hogy akinek hozzátartozója van a Népfelszabadító Hadseregben, az elmehet. Mivel még megvolt a papírom Zomborból, odaadtam apámnak, hogy jelentkezzen vele, mondja el, nem tud rólam semmit, a papírt pedig akkor kapták tőlem, amikor meglátogattak. Minden simán ment. Ekkor kerültünk Topolyára, ahol a semmiről kezdtük újra az életet.

– Csak azt meséltem el, amit fontosnak tartok. Szeretném, ha végre belátnák, nekünk semmi közünk nem volt ahhoz, ami 1942-ben történt. A bűnünk, ami miatt rajtunk álltak bosszút, csak az volt, hogy magyarnak születtünk.

23. Csóti Mátyás

– Amikor 1944 októberében bezártak, már első nap megkínóztak bennünket. Egy alacsony épületbe tereltek minket, ahol alig kaptunk levegőt, mivel sokan voltunk. Több ember el is ájult. Egy kályhacső mellett találtam helyet, azon keresztül jutottam friss levegőhöz. Reggelenként, amikor kiengedtek bennünket, hogy elvégezzük szükségletünket, láttuk hogy a ganérakásra hátrakötözött kezű hullákat dobáltak. Minden csupa vér volt.

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT

Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

– *Pár napig tartottak bennünket zárva, de napközben nem mertünk kikéredzkedni, mert aki ezt megtette, azt a helyszínen verték agyon. Ezért ez a földes kis terem úgy nézett ki, mint az istálló, az állatokhoz hasonlóan saját ürülékünkben tartottak bennünket.*

– *Egy idős embert megvertek, majd mint egy kutyát, madzagon vezettek. Akire az rámutatott – nem hiszem, hogy tudta ki az illető –, miközben azt mondta: „I ovaj je imao pušku.” (Ennek is volt puskája.), azt azonnal kivégezték. Október 30-ig tartott ez így, akkor többünket kiengedtek, de már másnap kényszermunkára kellett mennünk. Ezen a két napon volt a legtömegesebb a mészárlás, úgy hírllett, 300-400 embert kivégeztek. Mi nem számoltuk, de az emberek elfogytak.*

– *Mikor kihajtottak bennünket Csurogról, én az újvidéki internáló táborba kerültem. Itt ismerkedtem meg a feleségemmel. Vele indultunk 1947-ben egy kis batyuval Magyarországra. Ekkor hét hónapos terhes volt. Akik vezettek, elvették a pénzünket, majd rossz irányba indítottak útnak. Azt hitték, úgyis le fognak lőni bennünket, de nekünk mégis sikerült átjutnunk a határon.*

– *A községben, ahol most élünk, többen is vagyunk Csurogról, de nem szégyelljük magunkat, amiért kihajtottak bennünket, mivel nem voltunk bűnösök, mindez csak azért történt meg velünk, mert magyarnak születtünk.*

24. Csóti Mátyásné

– *1945. január 23-án bejött hozzánk két partizán, öt perc időt kaptunk tőlük, hogy összepakoljunk. Ők is segítettek ebben, persze a saját részükre csomagoltak.*

Ezután kilökdöstek bennünket az utcára. Elkísértek, puskatussal hajtottak minket a piactérig. Nagyon hideg volt, talán azóta sem éltem át olyan hideget. Egész nap minden zúzmarás volt. Estefelé, mikorra már a község apraját-nagyját kiterelték, elindultunk Járekre. Előzőleg azonban mindent elszedtek tőlünk. A pénzről, az ékszerről még nyugtát is adtak, azt ígérték, annak fejében vissza fogjuk kapni.

– Járekon kegyetlen volt a sorsunk. Az élelem olyan volt, hogy nem lehetett megenni. Csutkástól darált kukoricát kaptunk só nélkül, mint az állatok. Később én Újvidékre kerültem táborba.

– Nagyon sokat szenvedtünk, de gyermekeinknek sohasem meséltük el részletesen, mi történt velünk. Nem akartuk felszaggatni a sebeket; nem akartuk, hogy fájjon az emlékezés.

25. Rudics Ilonka

Elvesztette édesanyját és édesapját, árván, magára hagyatva maradt a szomszéd gyerekekkel együtt

– Visszaemlékezve 1944 őszére, elmondhatom, nagyon sok csurogi magyar indult útnak, amikor meghallották, hogy közeledik a front. Mi is csatlakoztunk hozzájuk. Emlékeimben ez úgy él, hogy több száz poggyásszal megrakott kocsi állt a vásártéren, indulásra várva. A szekerek tetején főleg nők és gyerekek ültek. Az egyik szomszédasszonyunkhoz csatlakoztunk, mivel egyedül volt. A másik szomszédasszony a fiával és a lányával szándékozott útnak indulni. A városlélek jelet adott, a tömeg útra kelt, rövidesen szét is szóródott. Aki tudta hova indult el,

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT

Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

az haladt is. Rövid időn belül már csak pár kocsi maradt, azokkal, akik tájékozatlanok voltak. Egy idős bácsi jelentkezett, ajánlotta, menjünk Bajsára, ott van ismerőse. Vele együtt a kocsin ült felesége és két unokája. Az ajánlatát elfogadtuk, együtt indultunk el. Idős emberekhez érkeztünk, ők befogadtak bennünket, még a lovaknak is volt helyük. Másnap a felnőttek bejelentkeztek a községházán.

– Múltak a napok, hogy mennyi, arra már nem emlékszem, csak azt tudom, már a felszabadulás után voltunk, habár mi ott semmiféle háborús eseményt nem tapasztaltunk. Egyik napon apukám is megérkezett, mivel a bejelentkezés alapján megtalált bennünket. Nagyon örültünk, de örömünk csak rövid ideig tartott, mert már másnap fegyveresek jöttek érte, hazavitték Csurogra, majd nekünk is ki kellett jelentkezni, utána pedig hazaköltözni. Papírt kaptunk arról, hova megyünk, hogy útközben igazolhassuk magunkat. Másnap reggel indultunk el, este egy tanyára kéredzkedtünk be, majd miután felébredtünk, folytattuk az utat. Esteledett mire hazaértünk, november 18-át írtunk akkor. A falu szélén fegyveresek állították le a szekeret. Megnézték a papírt, anyámnak azt mondták, másnap reggel jelentkezzen a községházán. Egy faluszéli házban aludtunk, majd reggel mentünk át az otthonunkba. Nemsokára megjelent két fegyveres egyenruhás és egy civil. Egyikük azt mondta anyukámnak, hogy a kulcsot adja át nekem, ő pedig menjen velük. Mielőtt elindult, anyám így szólt hozzám: „Édes kislányom, a jó Istenre bízom sorsodat.” Sejtettem, hogy ez örök búcsú, de nem tudtam felfogni, mivel az egyik fegyveres azt állította, estére hazajönnék. Ugyanez történ mindkét szomszédasszonyunkkal. Vártunk mi, de hiába. Estefelé átmentünk az egyik, majd a másik

Teleki Júlia: KERESSEM AZ APÁM SÍRJÁT

Visszatekintés a múltba – II., bővített kiadás

szomszédba, de sehol sem fogadtak be. Hazaküldtek bennünket, hogy maradjunk otthon, mert ennek így muszáj történnie. Mindnyájan nagyon féltünk, és sírni kezdtünk. A szomszéd kislány 12, fiútestvére 14 éves volt, én pedig 11. Ránk virradt az első reggel, amikor átjött hozzánk egy szerb kisfiú, elmondta azt, hogy ebédet kell vinnünk anyáinknak. Főztünk, amit tudtunk. Csak krumplink és babunk volt. Az ebédhordás csak négy napig tartott, ötödik nap már visszahozta az ételt a szomszéd fiú.

– A szerb kisfiú minden délelőtt, délutánonként pedig egy szerb kislány jött hozzánk érdeklődni, hogy vagyunk. Azon az emlékezetes ötödik napon látogatónk a szomszédasszony kabátját viselte magán, ekkor jelentette be, hogy nincsenek már szüleink. Nem is láttuk többet. Hideg, esős, havas idő volt. A szomszéd lány azt javasolta, tüzeljünk, nehogy megfázzunk. Tudtuk, hogy magunkra maradtunk. Múltak a napok, én belázasodtam. Nem emlékszem hány napig voltunk hármasban, mint ahogyan arra sem, hogyan kerültünk egy Magyarországról származó családhoz. Ők ápoltak bennünket, eközben értesítették becsei nagyszüleimet. Ahhoz azonban, hogy kiengedjenek Csurogról, illetve hogy Becsén befogadjanak, hivatalos papírok kellettek. Hatvanegy-két éves korukban háromszor tették meg az utat oda-vissza, mire beszerezték a szükséges dokumentumokat. 1944. december 24-én kerültem el Csurogról. Jó pár év telt el félelemben, amikor újra találkoztam a szomszéd gyerekekkel. Alig ismertünk egymásra. Ők megjárták a lógert, majd Bánátba kerültek. Az a család, amelyik ápolta bennünket Mezőhegyesről származott, akkor már a kiköltözési engedélyre várt. Köszönettel tartozom nekik, nagyon sokat tettek értem, segítségük nélkül talán ezeket sem tudnám elmondani.